

MUSEUMSAVISEN

Nr. 47
December 2008
28. årgang

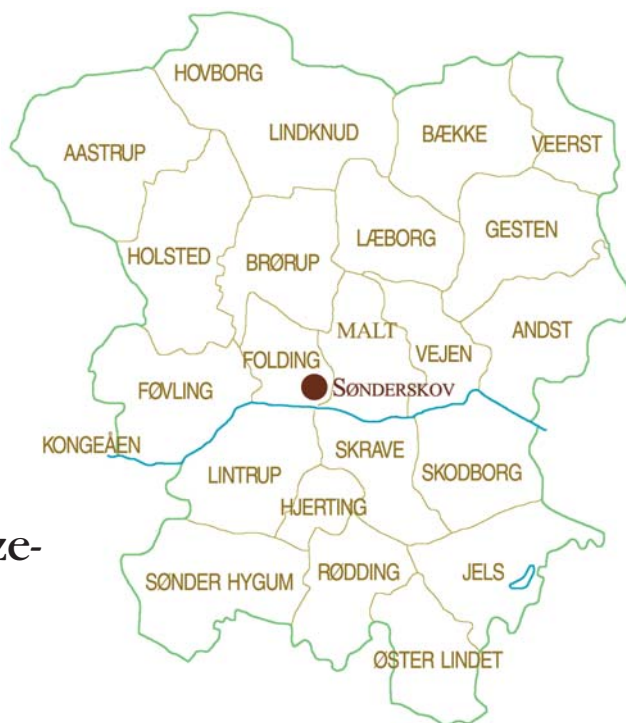
MUSEUMSFORENINGEN SØNDERSKOV

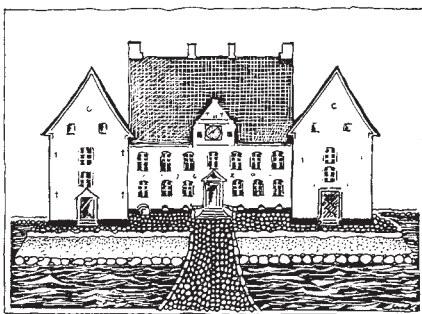
Tilbageblik - Formands-
skifte - Fremtiden

Lintrup Sogn - gravhøje,
moser og kilder

Bogspænde fra middel-
alderen

Bondestenalder og bronze-
alder på Kongehøj ved
Askov

Museet på Sønderskov

Sønderskovgårdsvej 2, 6650 Brørup

Tlf. 75 38 38 66 - Fax 75 38 38 65

E-mail: post@sonderskov.dk

www.sonderskov.dk

Museets faste medarbejdere:

Museumsdirektør: Svend Aage Knudsen

Museumsinspektør: Peter Munch Jensen

Museumsinspektør: Linda Klitmøller

Bogholder: Ellen-Marie Viuff

Museumsvært: Hanne Petersen

Assistent: Joan Lindberg

Forvalter: Torben Immerkær Krogh

Rengøringsassistent: Lis Johansen

Museumstekniker: Jacob Brønd

Museets åbningstider:

Tirsdag-søndag kl. 11-16.

Mandag lukket.

Kontoret er åbent hverdage 9.00-16.00.

Efter forudgående aftale med museets kontor er der også adgang for skoleklasser udenfor normal åbningstid.

Der er endvidere mulighed for at aftale gruppebesøg med introduktion og/eller omvisning også udenfor normal åbningstid.

Natur- og Kulturskolen ved Sønderskov

Naturvejleder Mette Johnsen tiltræder

1. januar en stilling som skov- og landskabsingeniør i Varde Kommune.

E-mail: naturvejleder@sonderskov.dk

Holsted - Brørup - Vejen Egnens Museumsforening blev stiftet den 6. februar 1979 med det formål at oprette og drive et kulturhistorisk egnsmuseum. Med virkning fra 2007 er museumsforeningens navn i kraft af kommunalreformen ændret til "Museumsforeningen Sønderskov". Museet og Museumsforeningen har samme bestyrelse.

Formand: Inger Bråsch Gram, Villumsvej 4, 6683 Føvling, tlf. 75 39 82 59

Næstformand: Verner Holm, Langeskovvej 2 B, 6650 Brørup

Øvrige medlemmer: Agner Frandsen, Ribe, Andreas Bruun, Lindknud, Ann Møller Gram, Rødding, Kirsten Lorentzen, Vejen, Klaus Hansen, Holsted; udpeget af kommunen: Bodil Baagø, Maltbæk og Margith Clausen, Sdr. Hygum

Kontingent 2009: 125,- kr. for enkeltmedlemmer og 175,- kr. for par.

Kontingentet omfatter partoutkort for årets besøg, ligesom foreningens medlemmer modtager Museumsavisen og meddelelser om aktiviteter.

Redigering: Svend Aage Knudsen, Agner Frandsen og Peter Munch Jensen
Layout: Peter Munch Jensen

Tilbageblik - Formandsskifte - Fremtiden

For godt 30 år siden gik en gruppe interesserede sammen om at skabe et kulturhistorisk museum i Holsted, Brørup, Vejen området. Musealt var egnen en hvid plet på landkortet med stor afstand til museerne i Esbjerg, Ribe, Vejle og Kolding. Der blev afholdt møder med museumsfolk og de kommunale myndigheder. Stemningen var positiv, og museumsforeningen blev stiftet på Skibelund Efterskole den 6. februar 1979. Den valgte bestyrelse konstituerede sig med købmand Johs. Hansen, Brørup, som formand.

§ 1 i vedtægterne var ganske klar: *Foreningens formål var at oprette og drive et kulturhistorisk egnsmuseum.*

Økonomien skulle bygge på støtte fra amt og kommuner og på medlemskontingentet. Det første mål var statsanerkendelse. I løbet af de følgende år stod det efterhånden klart for de entusiastiske amatører, at dette blå stempel kun kunne opnås med faglig bistand. En kommunalbevilling åbnede mulighed for at ansætte en museumsinspektør på konsulentbasis. Blandt ansøgerne var mag.art. arkæolog Svend Aage Knudsen, der fik enstemmig opbakning fra bestyrelsen.

Fra 1986 tog Svend Aage straks fat på arbejdet og havde til huse i det gamle plejehjem Merci, Nygade 1 i Vejen. Kommunen havde tidligere stillet Merci til rådighed for de frivillige kræfter og den spirende samling af genstande. I Merci grundlagde Svend Aage det samarbejde med de frivillige, som er fortsat lige til i dag, og uden hvilket museumsarbejdet ikke havde været muligt. Det var i Merci-perioden, museets bogholder gennem

alle årene, Ellen Marie Viuff, blev ansat.

Det var også i 1986, Henry Nielsen, Askov, afløste Johs. Hansen som formand. Henry Nielsen var medlem af byrådet i Vejen og i mange år formand for Ribe Amts Museumsråd.

Pladsen i Merci blev hurtigt for trang, og samtidig havde mange medlemmer af foreningen flere gange peget på herregården Sønderskov i Brørup Kommune. Det måtte lige være stedet for det fremtidige museum. Museumsfolk frarådede på det kraftigste, en omfattende og nødvendig istandsættelse ville æde alle ressourcerne op. Så skete der - også i 1986 - det, at tømrermester Helge Kragelund købte Sønderskov i den hensigt at istandsætte bygningen på dens egne præmisser og gerne ville leje den ud til museumsformål. Hermed opstod, takket være Kragelund, en helt ny situation. Helt ligetil var det ikke at få sagen på plads, mange formaliteter skulle ordnes, men det lykkedes, og i sommeren 1990 flyttede museet ind. Og året efter, da restaureringen var afsluttet, overrakte Helge Kragelund Sønderskovs nøgle til Henry Nielsen.

Der skete desuden det i 1990, at museet efter en kolossal indsats fra Svend Aages side opnåede statsanerkendelse og deraf følgende økonomisk tilskud, og der blev indgået langsigtede driftsaftaler med de tre værtskommuner.

Museumsopbygningen kunne fortsætte indenfor nye, spændende rammer. Sideløbende blev Restaurant Herregårdskælderen en realitet. Museets medarbejdere knoklede på med usvækket energi. Mange opgaver trængte sig på, ikke mindst de lovpligtige, bl.a. de store ar-

Museumsforeningens bestyrelse besøger Sønderskov kort efter Helge Kragelund er gået igang med restaureringen. Fra højre: Helge Kragelund, Svend Aage Knudsen, formand Henry Nielsen, arkitekt Steffen Søndergaard og bestyrelsesmedlem Aage la Cour.

kæologiske udgravningsarbejder i forbindelse med motorvejens anlæggelse.

I 1995 knyttedes via Ribe Amt en naturvejleder til museet, finansieret af amtet.

Savnet af mere fagligt mandskab voksede. Ikke mindst trængte nyere tid til at blive tilgodeset. I 2000 blev der indgået en ny samarbejdsaftale med de tre kommuner. Heri indgik bevilling til ansættelse af en nyere tids historiker. Det blev Peter Munch Jensen.

Den hidtil sidste store station på museets vej er kommunalreformen, der trådte i kraft pr. nytår 2007. I forbindelse hermed har Vejen Kommune overtaget finansieringen af naturvejlederstillingen fra det nedlagte Ribe Amt.

Reformen har haft store konsekvenser for museet. Mærkbart er, at Rødding

Kommune efter sammenlægningen nu også er en del af museets ansvarsområde. En forhøjelse af driftstilskuddet gjorde det muligt at opnormere Linda Klitmøllers stilling. Hun er nu, foruden at være arkivar i Vejen, museumsinspektør ved Museet på Sønderskov. Men økonomien er meget stram. Røddings indlemmelse har understreget, at museets faglige og økonomiske ressourcer trods kolossalt slid er for snævre til at klare alle opgaverne - ikke mindst de lovpligtige, hvis forvaltning er forbundet med meget arbejdskrævende regelsæt.

Således forestår der forhandlinger med Vejen Kommune, så en ny driftsaftale kan være på plads i 2010, hvor den gamle aftale fra 2000 udløber.

Desuden er det i 2010, den 4-årige

overgangsordning med hensyn til stats-tilskuddet og dets grundlag udløber i sammenhæng med strukturreformen.

Samme år skal også lejekontrakten med Kragelund fornyes. Der er med andre ord meget at tage fat på ud over det rent museumsfaglige og aktivitetterne.

Desuden søges antagelig et tættere samarbejde med Museum Sønderjylland, som Museet på Sønderskov allerede længe har samarbejdet med. Det ligger i tiden, at museernes ressourcer skal udnyttes fuldt ud. De skal ikke byde på de samme ting, men fordele opgaverne imellem sig og koncentrere sig om nogle af de emner, der giver deres eget område et særligt præg. For Sønderskovs vedkommende er det bl.a. grænsehistorien, historien om Rødding og Askov højskoler, de 3 stationsbyers udvikling og den særegne oldtidshistorie omkring Kongeåen og de omgivende landskaber. Men den rette fordeling af opgaverne kræver samarbejde museerne imellem - måske også af økonomisk art. Det skal bestyrelsen, ledelsen og Vejen Kommune kikke nærmere på i de kommende år.

Internt arbejdes der i retning af, at Svend Aage på sigt kan løses fra sine ledelsesforpligtelser og inden for en overskuelig tid hellige sig arkæologien, som jo er hans fag. Kongeåegnens bebyggelseshistorie, oldtidens bebyggelse omkring Vejen, istidssøen Gamst Sø og dens bebyggelse igennem jægerstenalder og tidlig bondestenalder - der er nok af spændende emner at tage fat på sammen med museets aktive feltarkæologer.

Museet på Sønderskov er Svend Aages livsværk, og det bør være en selvfølge, at værket krones med en formidling af

det kolossale og usædvanlige fundmateriale, der under Svend Aages ledelse er kommet for dagens lys - især i forbindelse med de store anlægsarbejder og kommunale udstykninger.

Museumskælderen har være lukket i over et år. Nu er konceptet ændret, og der opnået en bedre og mere realistisk økonomi. Efter meget grundige realitetsforhandlinger er der indgået forpagtningskontrakt med kok Preben Madsen, og han starter efter nytår - en glædelig udgang på en vanskelig proces, som ikke ligger lige for i forbindelse med et museumsarbejde. Ved fælles indsats og god opbakning fra Vejen Kommune er der tilvejebragt et grundlag, som bestyrelsen og ledelsen kan stå inde for.

Det er således store og spændende opgaver, museets ledelse og bestyrelse står overfor i de kommende år.

Jeg afløste i 1997 Henry Nielsen som formand og har nu passeret de 70. Der skal nye kræfter til.

På bestyrelsesmødet den 9. oktober trak jeg mig fra posten, og bestyrelsen konstituerede sig med Inger Bråsch Gram som ny formand og Verner Holm som ny næstformand. Inger Gram bor i Føvling og er økonomichef for museerne på Trapholt og Koldinghus. Verner Holm er advokat i Brørup og formand for Udviklingsrådet for Erhverv og Turisme i Vejen Kommune. Tillykke til begge.

At være med til opbygningen af museet har været noget af et eventyr. Der har været drøje nedture og glædelige opture. Det hele hører med, og utvivlsomt lykkes det også at få fragtet det museum, vi holder af, velbeholdent ind i de kommende årtier.

Agner Frandsen

Ny bog fra Poul Kristensens forlag

udkom 8. november 2008

Kentauren i Malt *Ni ufuldendte krøniker*

af Agner Frandsen

Tegninger af Sven Havsteen-Mikkelsen

Fra 1971-86 var Agner Frandsen sognepræst i Malt-Folding sogne. Som mange andre undrede han sig over Malt-fontens figurer. Denne undren er blevet til ni krøniker. Ni fabulerende vandringer ned gennem de ni århundreder, fonten har stået i kirken.

En af fontens figurer, en kentaur, er krønikernes mytiske omdrejningspunkt. Hvad gør denne førkristne skikkelse fra den græske oldtid på en jysk font? Den er set af mange i tidens løb. Kendte og ukendte. Ikke alle er tavse. Lytter man efter, fortæller de - som kentauren - om det eventyrlige, omtumlede og gådefulde liv, der blev deres.

En gennemgående figur er drengen Esben, vidnet, der tøvende tager sit parti og forsøger at blive voksen i en verden, hvor håb og meningsløshed findes side om side.

Maleren Sven Havsteen-Mikkelsen, der sammen med Martin A. Hansen berejste landet under forarbejdet til Orm og Tyr, så fonten i 1951 og skrev om den i sin dagbog. Senere tegnede han fontens figurer. Disse tegninger er en grundtone i krønikernes slyngede univers.

Bogen sælges i Museumsbutikken

Ældre foto af en af de mest markante fredede gravhøje på sydøstsiden af Kongeåvej i Lintrup Sogn beliggende i højrækken syd for det tidligere Mejlby Andelsmejeri.

Lintrup – et sogn med mange gravhøje, moser og kilder

Lintrup - nabosogn til Folding og nu hørende under den ny Vejen Kommune og dermed under Museet på Sønderskovs arbejdsområde - afgrænses i nord af Kongeåen og i syd af Hjortvad Å.

Sognet udgør det nordvestlige hjørne af Rødding bakkeø. Skråningen mod Kongeåen er furet af talrige kløfter og smådale med kildevæld, bække og moser med afløb til Kongeåen. Det samme gælder i mindre grad faldet mod Hjortvad Å.

Lintrup er vel nok det sogn i landet, hvor der inden for et begrænset område (3948 ha) overvejende i den nordlige del mod Kongeåen har kunnet registreres flest gravhøje, moser og kilder. Det er dog begrænset, hvad der er tilbage af moser og kilder, men af gamle kort og beskrivelser fremgår, at de har været der.

Mange gravhøje er sløjfet gennem årene, men forhøjninger i jordsmonnet vidner om, hvor de har ligget, ligesom

Ældre vejspor mellem gravhøjene langs Kongeåvej fra Foldingbro til Mejlby - brugt også som markvej til landbrugsmaskiner.

der er kortlægninger tilbage i begyndelsen af 1900-tallet, som kan stedfæste højtømterne. Heldigvis værnes der stadig om et stort antal, idet de er fredet.

Ifølge værket Trap Danmark har Lintrup Sogn haft over 150 gravhøje - flest langs Kongeåen og Ribevejen, andre på Kastbjerg og Tornum marker. Langs Kongeådalen ligger højene dels ovenfor og dels neden for dalbrinken. Ved Skærbæk Mølle er bevaret dele af randstenskæden til en 98 meter lang langdysse, der har haft tre kamre - alle er desværre fjernet. I Trap nævnes, at 145 gravhøje er ødelagt eller sløjfet, men der er 20-25 tilbage, hvoraf flere smukt følger Foldingbro - Ribevejen. Øst for Dover på

dalkammen er der udgravet en større gravplads med urnegrave og jordfæstegrave fra ældre og yngre romersk jernalder.

I en granplantage ved Ribevejen-Kongevej, hvor højene ligger som perler på en snor, kan der stadig ses hjulspor over et bredt stykke, hvor fortidens veje har gået. Det gamle vejspor benyttes dog også til traktor- og maskinkørsel!

Kildernes væld

På et kort tegnet af lokalhistorikeren Hans G. J. Pilegaard for ca. 80 år siden, er angivet tre kilder, som stadig kan lokaliseres i terrænet, selvom de er stærkt tilgroede.

Vesterkilde øst for Dover lige nedenfor udsigtspunktet med mindestenen for den tyske skanse og den nævnte gravplads, var indtil for få år siden i brug, idet gården Marienlyst ved hjælp af en stødhævert fik sin vandforsyning herfra.

Det samme gælder Karens Kilde (helligkilde) ved Sønderbækken vest for Lintrup. En ældre kvinde huskede, at hun som ung hentede vand ved denne kilde.

Kildesdam neden for Damager Plantages nordvestlige del mod Foldingbro var næsten tilgroet, men blev gravet op igen. Nord for denne kilde ligger to gravhøje.

Om de otte moser

Af Trap Danmark (udgave IX) fremgår, at Lintrup Sogn i 1921 havde 446 ha udyrket areal med en stor del magre enge og kær samt mindre moser med svovlholdig tørvejord. Antallet af moser er angivet til fire, men Pilegaard har på sit kort indtegnet otte, idet han også har de mindre med.

Nørmose mod syd mellem Tornumgård og Kastbjergled med Klodehøj nær

ved. Præstemose og Vimtrup Mose ligger begge syd for Vimtrup, medens de fem øvrige findes i sognets nordlige del – fire i Kongeådal. Kærmose lidt vest for Søbækled ved Københovedvej, Sønder- og Nørremose lokaliseres på hver sin side af Fuglbækken og vest for Nyvej. Barsbøl Mose, der ligger højt på dal-kammen, har angivet minder fra fortiden, idet der her ved tørvegravning er fundet en 25 cm lang flintøkse og en kasse af egetræ, som Brørup-lægen Tegllhus efter sigende erhvervede for at lade opstille i sin have. Efter fotoet at dømme ligner det mest af alt toppen af en brøndkasse.

Mose med pibeler

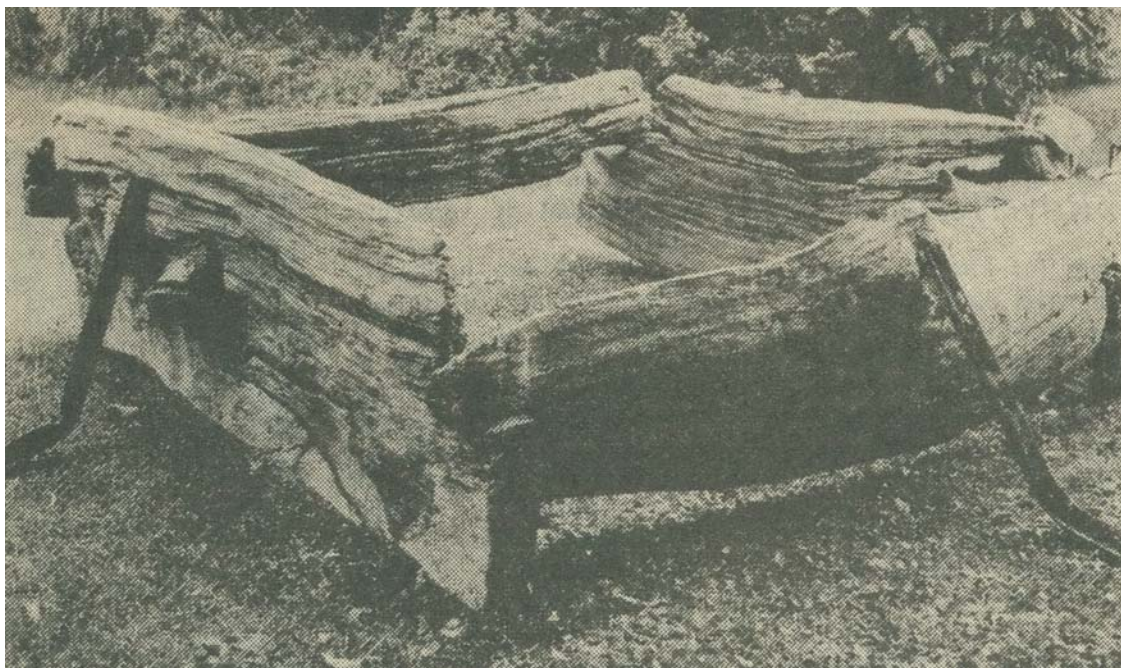
Pibermosen neden for Barsbøl-Aarlunds stejle sydskrænt har bevaret mest mosepræg af alle. Den har endnu åbent vand, modtager tilløb fra et bakkedrag og har

afløb til Kongeåen via Fuglbækken.

Hvorfra navnet stammer er uvist. Men ved oprensninger blev fra bunden opgravet fint hvidt ler, så mosens navn er måske afledt af dens indhold af kridtpibeler, brugt på den tid, da sådanne var på mode.

På nordranden af mosen har der fundet teglbrænding sted. Det vidner teglrester om. Her har ligget en gård "Stenskældsgård" (sten-kilde). Nu er der kun stenrester i marken, der fortæller, hvor gården har ligget. Bygningerne blev nedrevet, jorden købt ind til Lindegården i Dover, og senere solgt til Anneksgården, Nyvej 19.

Fra den gamle tidligere "Bakkenmosegård" gik for år tilbage en nu nedlagt skolevej forbi mosens vestkant op til Dover Skole. I mosekanten ved denne vej lå "Æ Klinkers hus", hvis kampestensfundament og gamle kragetræer fra

Ramme"kisten" bestående af groft flækkede egetræsplanker, som under tørvegravning i Barsbølmosen kom for dagens lys. Kisten blev erhvervet af læge Tegllhus i Brørup, hvor den er fotograferet i haven. Kisten er ikke længere bevaret. Avisbillede.

Tørv eller klyner køres hjem fra mosen under 2. verdenskrig - avisbillede.

haven endnu findes. Huset, der for længst er væk, var kun tre-fire fag og strå-tækket. De sidste, der boede i det, var Kristine og Ferdinand "Klinker", der ernærede sig ved at klynke lertøj for folk. Men også i stenalderen har der sikkert ved Pibermosens bred været boplads. Det vidner bl.a. fund af en fint forarbejdet stenøkse med skafthul om.

Tørverettigheder

Som tilfældet sikkert også har været i andre moser, er der fra Pibermosen blevet solgt tørverettigheder til andre, der ikke selv havde tørvejord og som derfor var henvist til at købe.

Tre sådanne salgsdokumenter fra 1870 fortæller, at den daværende ejer af gården Bakkemosegård, Anders Jochumsen, (1824-90), solgte tørvejord af tre nærmere afpælede moseskifter i Pibermosen til tre navngivne lodsejere i Dover. Tørveretten gik videre til arving-

erne, så længe der var tørvejord tilbage.

Som sikkerhed for kontraktens opfyldelse indestod sælgeren "*med alt sit havende og bekommende gods og formue, i særdeleshed den ham ifølge kontrakt af 19. nov. 1846 tilhørende fæstegård på Aarlund mark*".

Kontrakten gav ret til at "*grave, stryge, røgte (tørre) og hjemkjøre tørv til hvilken tid af året kjøberen selv bedst veed og vil*", som der står.

Tørvegravningen i Pibermosen - og de andre moser - er for længst ophørt. Til gengæld er det fortsat et eldorado for fulgearter som fiskehejre, flere rovfugle, søfugle, duer, isfugl, spætte, rør- og sivsanger, gøg - ja, endda nattergalen har holdt sit indtog i området. Og under vandspejlet boltrer sig ål, karusser, karper og gedder.

Harald Jørgensen, Lintrup

Ny bog fra Museet på Sønderkov

og Landbohøjskole Selskab

Som en skorsten

Mejeribrugets uddannelser i Danmark 1837-1972

af museumsinspektør Linda Klitmøller

Bogen skildrer mejeribrugets uddannelser fra oprettelsen af mejerskeuddannelsen i 1837 til mejeribruget i 1972 opgav sin uddannelsesmæssige frihed og blev en del af det erhvervsfaglige uddannelsessystem. I løbet af 1800-tallet forandrede mejeribruget sig voldsomt. Det gik fra at være en hjemmeproduktion til at blive en industriel produktion og fra at være et arbejde for kvinder til at blive et erhverv for mænd. Helt nye uddannelser, tilpasset det nye erhvervsbehov for såvel teoretisk viden som praktisk kunnen, skulle oprettes og udformes.

Centralt i bogen står Ladelund Mælkeriskole og skolens første forstander, Niels Pedersen. Landets første teoretiske mælkeriskole blev oprettet på Ladelund Landbrugsskole i 1887, og Niels Pedersen gav uddannelse såvel form som indhold.

Bogen sælges i Museumsbutikken

Foto af bogspændet set forfra og bagfra med hægte og spænde. Tegningen til højre er en fortolkning af det forvitrede motiv på spændet.

Bogspænde fra middelalderen

Museet modtager jævnligt genstande fra private, og i de fleste tilfælde kan vi datere og genkende genstanden uden større problemer. Men det hænder, at museet modtager genstande, som vi ikke umiddelbart kan genkende. Det var således tilfældet, da undertegnede blev ringet op af amatørarkæolog Jens Lau. Han havde på marken uden for sin bopæl ved Foldingbro gjort et detektorfund. Jens var derimod ikke i tvivl om, hvad han havde fundet. Det var et bogspænde. Jens Lau kunne endda give et bud på en datering af bogspændet. Ud fra formen og motivet på beslaget

stammerdet fra middelalderen. Det har siddet på omslaget af en bog; mest sandsynligt en salmebog eller en lille bibel. Spændet består af to dele. De er begge forsynet med øjne. Den ene del har været fæstnet til bagsiden af en bog, den anden til forsiden af bogen. Delene er blevet holdt sammen med en læderstrop.

I middelalderen var det hovedsageligt munkene, der stod for produktion af bøger, som f.eks. i Øm Kloster, hvor en af de middelalderlige cisterciensermunkes vigtigste virksomheder var bogproduktion. Bøgerne, der blev produce-

ret i klostret, kunne være forsynet med beslag for at pryde og beskytte den værdifulde bog.

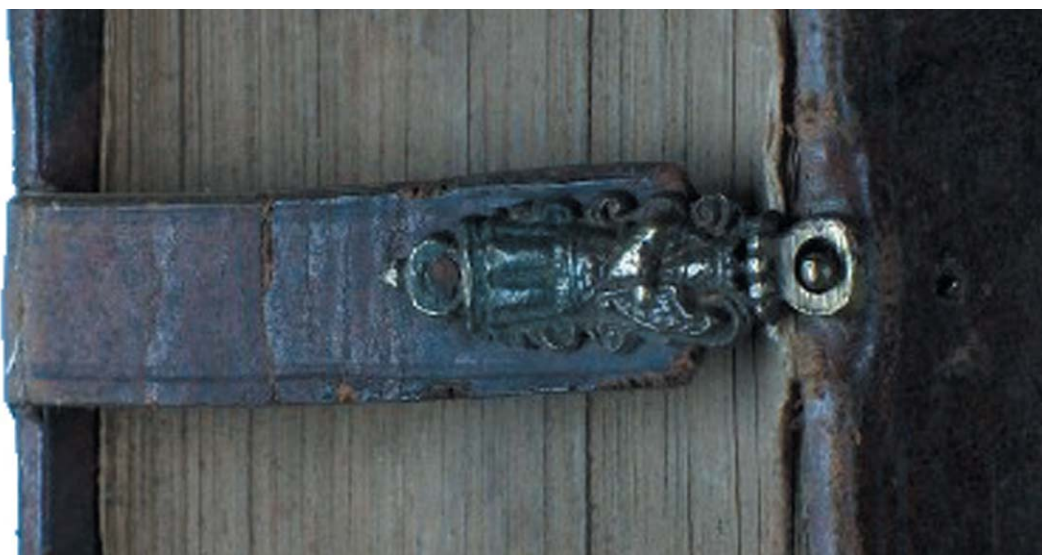
Motivet på det jordfundne bogspænde er en engel, der blæser i en basun. De fleste af os har set engle, der blæser i basun. Vi kender dem især fra julepynt, men også fra kirkeudsmykninger, men de færreste af os kender historien bag ved motivet.

Basunblæsende engle kendes fra mange motiver, relieffer og tekster. Mest kendt er nok teksten fra Johannes' Åbenbaring kap. 8-11 om dommedag, som for alvor begynder, når englene blæser i deres basuner. Og ganske som med de syv segl, har hver af de syv engle og deres basuner deres helt særlige dødbringende egenskab, som Johannes overraskende lakonisk beretter om*.

Først går det ud over landjorden. Efter den første engel blæser i basunen, kommer der *"bagl og ild, blandet med blod, og det blev kastet paa jorden; og en tredjedel af jorden brændte op, og en tredjedel af træerne brændte op, og alt grønt græs brændte op"*.

Med basun nummer to kommer turen til havet: *"en tredjedel af havet blev til blod, og en tredjedel af de levende skabninger i havet døde, og en tredjedel af skibene blev ødelagt"*. Næste stop på dødsruten er ferskvandet. *"En stor stjerne, brændende som en fakkel, og den faldt på en tredjedel af floderne og på kildevældene. Og stjernes navn er Malurt; Og en tredjedel af vandene blev til malurt, og mange mennesker døde af vandet, fordi det var blevet bittert."*

* Fodnote: Tal har til alle tider haft sin særlige betydning i forskellige kulturer. De enkelte tal tillægges forskellige symbolske betydninger. Tallet 7 er nok et af de mest symboladede tal. Vi kender det fra sproget, hvor vi siger "til syvende og sidst", "syv lange og syv brede", "være i syv sind" og "som syv Satan". I Johannes' Åbenbaring bruges tallet 7 flere gange, bl.a. omtales de 7 segl, de 7 basunblæsende engle og de 7 plager, sidstnævnte kaldes også for vredeskåle og dommens skåle.

Bogspænde fra 1600-tallet med læderstrop og spænde intakt.

Fire bogspænder fra middelalderen. Foto Jens Christian Lau.

Allerede nu er jorden ikke så rar at være på. Men det bliver meget, meget værre. Da den fjerde engel blæser i basunen formørkes en tredjedel af solen, månen og stjernerne. Og fuldkommen som i en gyserfilm går det fra skidt til værre – og så bliver det lidt værre endnu. Efter jorden, havet, ferskvandet og himlen er blevet ramt, kommer de tre såkaldte veer, som er endnu grusommere. Med den femte basun slipper himlen en klassisk plage løs: Græshopper. Det vil sige nogen ualmindeligt ondsindede nogle af slagsen, der ikke minder ret meget om Disneys Jesper Fårekilling.

Hør bare: *"Og græshopperne lignede i deres ydre beste, som er udrustede til krig; paa deres hoveder var der noget ligesom kranse, der saa ud som guld, og deres ansigter var ligesom menneskeansigter, og de havde haar ligesom kvindehaar, og deres tænder var ligesom løvers, og deres bryst var ligesom dækket af jernbrynjer, og lyden af deres vinger var ligesom lyden af stridsvogne med mange beste, der fa-*

rer ud til kamp. Og de havde hale og brod ligesom skorpioner, og i deres haler laa deres magt til at skade mennesker i fem maaneder". Væmmelige fætre, og som målsøgende missiler går de direkte efter menneskene: nærmere bestemt dem, der *"ikke havde Guds segl på deres pander"*.

Efter alle disse plager skulle man tro, at tiden efterhånden var kommet til angør og fortrydelse, men nej. Men datidens mennesker var åbenbart nogle helt ustyrligt stædige og stivnakkede folk. For selv efter den sjette basun lyder, og fire engle med deres drabelige drage-lignende rytterhær dræber en tredjedel af menneskeheden, nægter de at høre og omvende sig. Tværtimod bliver de ved med at tilbede *"onde aander og afgudsbillederne af guld og sølv og kobber og sten og træ, som hverken kan se eller høre eller gå"*.

Det går da hverken værre eller bedre, end at endnu en engel dukker op på scenen med et mægtigt løvebrøl. Engelen erklærer, at *"tiden er ude"*. Dermed

dog ikke sagt, at historien slutter – tværtimod! Johannes' Åbenbaring er først ved at komme op i gear og tager nu endnu en højst uforudsigelig vending

Først skal Johannes som profeten Ezekiel helt bogstaveligt spise Guds ord. Derpå skal han måle Guds Tempel og alteret, men dog ikke den ydre gård, som han får besked på, skal være overladt til hedningene. De får 42 måneder til at "nedtrampe den bellige by". Basunblæsningen er med andre ord sat på standby og afløst af et sælsomt mellem-spil, hvor to ikke nærmere identificerede "vidner klædt i sæk" vil profetere i 1260 dage (42 måneder af 30 dage).

Disse to har man tydeligvis bare at respektere. Hvis nogen forsøger at skade dem, vil der stå "ild ud af deres mund og fortære deres fjender". De har i det hele taget carte blanche til at "slaa jor-

den med alskens plage, så tit de vil". Muntert! Efter disse 42 måneder bliver de to vidner imidlertid selv dræbt af "dyret, der stiger op af afgrunden". Deres lig bliver derpå efterladt i Jerusalems gader i tre en halv dag, hvorpå de i stil med selveste Jesus bliver genoplivet og løftet op til himlen, mens et jordskælv ødelægger en tiendedel af Jerusalem og dræber 7.000 mennesker.

Dermed er tiden kommet til den syvende og sidste basun, der efter alt dette er en overraskende fredssommelig affære. De 24 "ældste" hylder Gud og erklærer, at hans "vrede er kommet, den time, da de døde skal dømmes". Som en bekræftelse af dette åbner selve Guds tempel i himlen sig således, at man kan se selve pagtens ark: "Og den syvende engel blæste i sin basun. Da lød der høje røster i himmelen, som sagde:

Relief af en basunblæsende engel på herskabspulpituret fra Folding Kirke, nu udstillet på Sønderskovs gamle kornloft.

Verdensherredømmet er nu blevet vor Herres og hans salvedes, og han skal være konge i evighedernes evigheder.”

En utrolig historie, som en lille genstand, fundet ved Foldingbro, kan fortælle om! Det kan være, vi i den kommende juletid ser lidt anderledes på de små søde basunblæsende engle.

Jacob Brønd

Kilder:

Upubliceret materiale af Marcus Rubin, cand.jur.

Artiklens bibelcitater er hentet fra Frederik den niendes billedbibel.

Johannes' Åbenbaring er det sidste skrift i Det nye Testamente. Det formodes at være skrevet omkring år 95 - rettet til de kristne menigheder i Lilleasien, der lider under kejser Domitians forfølgelser. Stilen er apokalyptisk, de sidste tider er nær. Menighederne skal dog ikke fortvivle. Grusomhederne under forfølgelsen er djævelens sidste krampetrækninger. Snart vil Guds sejr være endegyldig. Tolket på denne måde er Johannes' Åbenbaring - trods sit krasse indhold - skrevet til trøst og opmuntring.

Redaktionen

Kongeaamødet

Tirsdag den 10. februar 2009 kl. 19.00

„Natur og vandmiljø i Kongeådalen“

Foredrag ved biolog Ingelise Møller Jensen,
biolog Per Johansen og kulturgeograf Søren Vinsløv
fra Natur og Miljøafdelingen i Bobøl

Fri entré

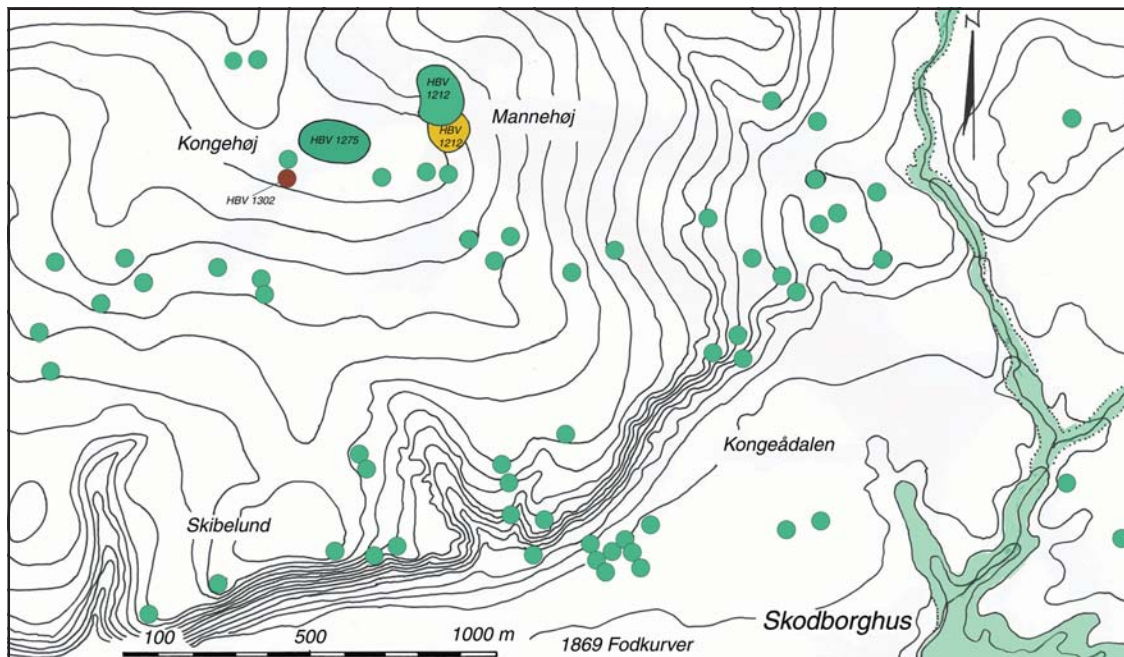
Lurblæserne fra Brørup var på besøg og gav koncert på en af bronzealderens hustomter ved Kongehøj.

Bondestenalder og bronzealder på Kongehøj ved Askov

Fund af hustomter og gravanlæg fra 2500-500 f.Kr.

En større arkæologisk undersøgelse er gennemført i 2008 på lokaliteten Kongehøj sydøst for Askov i forbindelse med Vejen kommunes udstykninger til boliggrunde. På arealet fandtes to overpløjede gravhøje fra bronzealderen, som endnu var synlige i terrænet. Vi forventede hermed at finde væsentlige aktivitetsspor fra denne periode. Dette blev allerede bekræftet under forundersøgelsen i sommeren 2007, hvor der

med en gravemaskine blev trukket nogle nord-sydgående søgegrøfter. I denne forbindelse bliver pløjelaget skrælet af, hvorved fortidens muld- og kulholdige nedgravninger kan udskilles i den lyse undergrund. Mængden af stolpehuller og gruber var enorm, hvilket resulterede i en fladeafdækning på 14.000 kvadratmeter, der foregik i foråret og sommeren 2008. Denne systematiske del af udgravningen gennemfør-

Landskabskort for en del af Vejen og Malt Sogne på det affaldende terræn ned mod Kongeådal. Bopladsen Kongehøj og nabolokaliteten Mannehøj ses i nordvest. De grønne prikker angiver overpløjede samt endnu bevarede gravhøje fra bondestenalder og bronzealder. Den røde prik repræsenterer den gravhøjsrest med stenrøse, der blev mulighed for at undersøge. Grundkort efter Generalstabens kort fra 1869.

tes i samarbejde med arkæolog Scott Robert Dollar samt et hold arkæologistuderende. I forbindelse med bebyggelsesundersøgelsen blev der samtidig mulighed for at udgrave den ene af de to omtalte gravhøjsruiner.

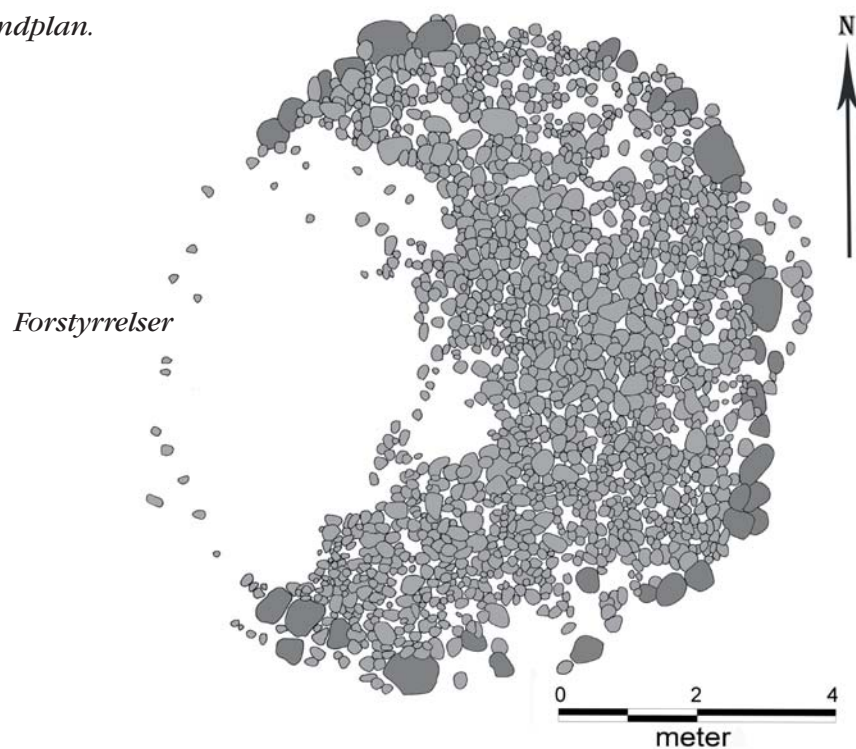
Da den maskinelle fladeafdækning var afsluttet, kunne sporene efter ikke mindre end 16 huskonstruktioner iagttages. De dannede en koncentration på lokalitetens højeste punkt, som i øvrigt er lokalområdets højeste plateau ned mod Kongeådal. Husene er blevet opført efter hinanden på samme begrænsede plads, og det var således muligt at følge udviklingen i byggeskik og bosættelsesstruktur i et tidsrum på henved 2000 år – ganske imponerende.

Den ældste konstruktion repræsenteres af en lille forsænkning på 7 x 5 m

(hus 10). Udfra keramikken skal denne spinkle bygning med nedgravet gulv placeres i bondestenalderens sene enkeltgravstid (ca. 2500-2350 f.Kr.). Huse fra denne periode kendes endnu i et ganske begrænset antal, hvor hovedparten stammer fra Jylland.

I samme tidsafsnit bygges en rund stenlægning – en såkaldt røse – omtrent 100 m vest for den lille hustomt. Den målte 9,5 m i diameter og var 1 m høj. Stenrøsen bestod af en ydre og en indre ring af mægtige sten, hvorimellem en stor mængde hånd- til hovedstore sten var placeret. De store sten i den ydre cirkel var væltet enten indad eller udad. Dette tyder på, at røsen næppe har været jorddækket, men derimod har ligget synlig i terrænet som et lavt stenmonument. Desværre var anlægget del-

Gravrøsen set i grundplan.

vist ødelagt ved plyndring i nyere tid, hvor man er trængt ind i den vestlige

Brudstykke af en skafthulsøkse, som blev fundet i stenrøsens forstyrrede del.

side. Alligevel kunne vi lokalisere den forstyrrede primærgrav, som var placeret i røsens centrum. Denne målte 170 x 60 cm og rummede keramik, der ligeledes skal dateres til bondestenalderens sene enkeltgravstid. Ved kanten af graven fandtes en 15x20x15 cm stor porfyren sten med indridsninger, der danner et

Sten af porfyren med indridsninger. Stenen er fundet ved centralgraven i stenrøsen.

Nærbillede af porfyrstenen. Nærbilledet viser tydeligt, at indridsningerne er menneskeskabte. Det kan være slibespor fra redskaber, eller måske skal indridsningerne tolkes i en symbolsk og rituel retning. (Foto: Leif Vognsen).

kryds-og-tværs mønster. Om dette repræsenterer spor efter slibning af hårde og skarpe emner eller afspejler en symbolsk og rituel handling er vanskeligt at afgøre.

Den næste fase på bopladsen Kongehøj repræsenteres af tre småhuse, der ligesom hus 10 var forsynet med forsænkede gulve. Det drejer sig om hus 7, 8 og 13 - der alle havde beskedne længder på omtrent 10 m. I den nordligste af disse tomter fra senneolitikum - også kaldet dolktid (2350-1700 f.Kr.) - var en lille stenlægning placeret direkte på det nedgravede gulv, som dog var noget forstyrret af nyere tids pløjning. Oprindeligt har stenlægningen været cirkulær med en diameter på 2 m. På nabolokaliteten Mannehøjgård er der således udgravet tre forsænkede hustomter med helt intakte minirøser af samme karakter og dimensioner. Om de afspejler grave er svært at afgøre, da der ikke er registreret kamre eller spektakulære fund i disse anlæg. Det virker under alle omstændigheder usandsynligt, at røserne har fungeret samtidig med selve boligfasen i husene, da disse rum-

forstyrrende elementer umiddelbart optager for meget gulvplads. Måske kan der være tale om en form for altre eller "lit de parade konstruktioner", der opførtes til et afdødt medlem af familien? I etnografiske sammenhænge er det bemærkelsesværdigt, hvordan husene i mange førststatslige samfund ændrer karakter i forbindelse med dødsfald. Når husets overhoved afgår ved døden, ophører selve boligfunktionen i bygningen, der nu spiller rollen som et midlertidigt eller permanent mausoleum for den afdøde. Måske kan minirøserne således afspejle lignende ændringer i husenes kulturelle biografi!

Billedet viser en bustomt fra nabolokaliteten Mannehøj med en minirøse, som har været anlagt på det forsænkede gulv. Den muldfarvede jord er rester efter organisk materiale, som ophobedes i forsænkningen, efter at boligfunktionen ophørte. (Foto: Steffen Terp Laursen).

De små stenlægninger har været synlige i de efterfølgende generationer, hvor en ny byggeskik og bosættelsesstruktur vinder indpas.

I løbet af ældre bronzealder (1700-1100 f.Kr.) opføres i bebyggelsen et mægtigt treskibet langhus på 40 x 9 m - hvilket svarer til en gulvflade på ikke mindre end 360 m². Det monumentale

Hus 1 på 40 x 9 m set i fugleperspektiv. Stolpebullerne er markeret med mel. Der ses tydelige stolpespor i alle nedgravninger.

bygningsværk (hus 1) har tilsyneladende respekteret hustomterne 7 og 8, og førstnævnte var jo netop forsynet med en røse.

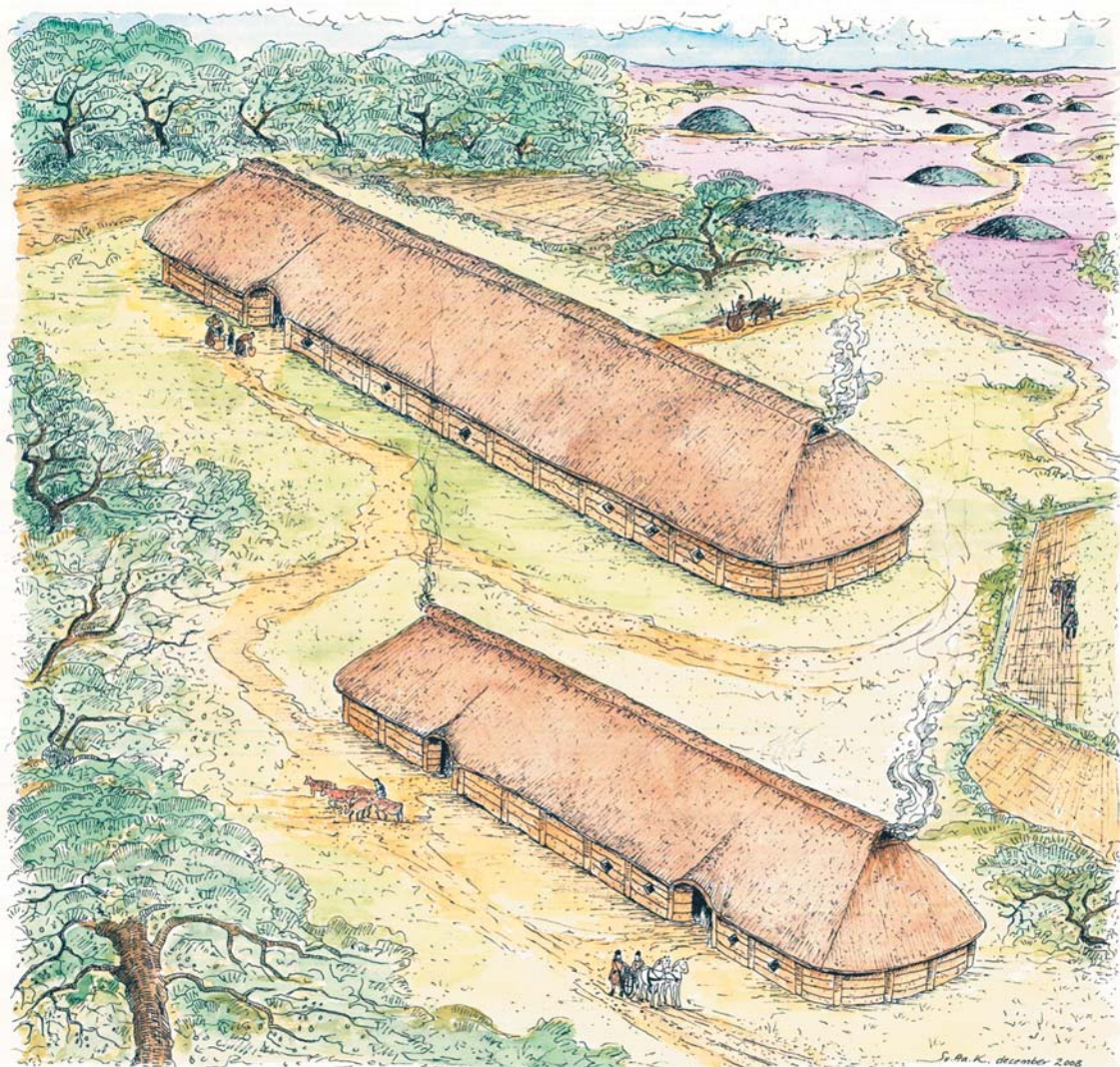
Ikke blot nedgravningerne til stolperne kunne iagttages i dette storhus, men selve stolpesporet fremstod klart og tydeligt i samtlige stolpehuller. Vægstolperne og de indre tagbærende stolper var nogenlunde lige kraftige. Der har været tale om kløvet og tilhugget egetømmer, som har stået i en dybde på op til 100 cm i undergrunden med tværmål på ca. 35-40 cm – det er stort. I den østlige halvdel af dette hus var stolpesporene meget sodsværtede, og i et enkelt tilfælde var en større del af en forkullet stolpe endnu bevaret. Denne kan vedbestemmes til eg, hvilket netop er en velegnet træsort til bygningstømmer, da den er hård og langtidsholdbar. Husets vestdel ser derimod ikke ud til at være brandskadet, og de noget skråtstillede stolpespor tyder på, at man har rykket disse op, da hustomten blev rømmet. Efter at østdelen brændte, blev huset givetvis opgivet, og vestdelens tømmer blev herefter genbrugt. Vægstolpernes indbyrdes afstand på 1,5-2 m samt manglen på lerklining og lertagningsgruber antyder, at der antagelig har været tale om bulvægshuse – som vi også kender dem fra vikingetid og middelalder. Vandretliggende planker har således været indkilet mellem de kraftige vægstolper. En mindre skov er dermed blevet fældet til opførelsen af hus 1, hvor det har drejet sig om udvalgte stammer af særlig god kvalitet. Som et eksempel kan i øvrigt nævnes, at man i Ribe har rekonstrueret et bulhus fra vikingetid på 35 x 8 m, hvor der blev brugt 180 egestammer med en alder på minimum 200 år !

Hus 3 på 28 x 8 m set i fugleperspektiv. Stolpehullerne er markeret med mel.

Funktionsopdelinger i det monumentale langhus kunne ligeledes iagttages. Indenfor skillevægsgrøften i vestdelen fandtes en dyb, cylinderformet grube med ildpåvirkede hovedstore sten. Der er utvivlsomt tale om husets permanente varmekilde, og dermed skal selve boligafdelingen antagelig lokaliseres her. Østdelen af hus 1 har været scene for tekstilfremstilling og kornbearbejdning, hvilket ses via fund af et større antal vævevægte samt enorme mængder af forkullede korn og en del kværnstensfragmenter i stolpehullerne.

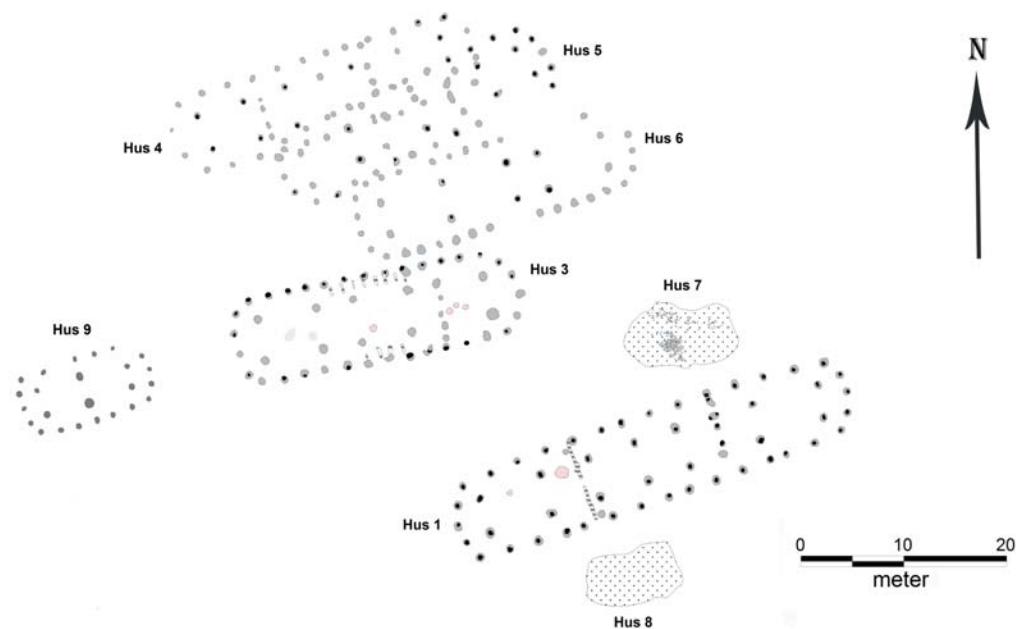
Syv øvrige langhuse på Kongehøjpladsen er blevet bygget efter samme grundmodel, hvilket vil sige to indre tagstolperækker og et regelmæssigt vægstolpeforløb med afrundede gavlender. Fire af husene har nogenlunde ensartede dimensioner på 28-30 x 8 m, mens resten er relativt små med længder på

Rekonstruktionstegning af hus 1 og 3 i fugleperspektiv set fra sydvest. Disse huse er jævn gamle med ældre bronzealders rige egekistegrave, Egtvedpigen, Guldhøj ved Vamdrup, Skelhøj osv. Tegning af Svend Aage Knudsen.

13-17 m. Ikke blot dimensionerne er mindre i forhold til hus 1, men konstruktionen er ligeledes betydeligt spinklere. Stolpehullerne var blot 20-30 cm dybe, og stolpesporene målte 15-20 cm i bredden. Alligevel skal det understreges, at selv disse langhuse stadig er mere rummelige i forhold til forudgående og efterfølgende perioders huskonstruktioner. Der er ligeledes iagttaget funktionsopdelinger i disse bygninger, hvor

hus 3 på 28 x 8 m var forsynet med båskelevægge langs indervæggene i husets midte. Dette tyder på indstaldning af køer eller heste i denne del af huset. Der var optimale græsningsmuligheder for husdyrene i området lige syd for husene, hvor terrænet falder markant og ender i et større vådområde. Østdelen af hus 3 udgjorde selve boligrummet ifølge den mindre koncentration af ildsteder og kogestensgruber.

Oversigtsplan over Kongehøj-bopladsens hustomt fra ældre bronzealder. Det mægtige hus 1 ses i den sydlige del. Bemærk de to tidligere småbuse, som flankerer dette storhus. Pladsen var tydeligvis intensivt bebygget i denne periode.

Hus 4 var inddelt i tre rum, og hus 5 havde et større kornlager i østenden. Der er ved vandsoldning af fylden fra nedgravninger fundet mange velbevarede kornkerner. Noget tilsvarende gjorde sig gældende for det lille hus 12.

Mindst to af husene fra ældre bronzealder kan principielt have stået samtidig på Kongehøj-pladsen. Her kunne man forestille sig hus 1 som et permanent monument, der "oplevede" opførelsen og nedrivningen af de øvrige bygninger fra perioden. De små bygninger kan afspejle økonomibygninger eller boliger for tjenestefolk, der var tilknyttet de større bygninger. De overlappende storhustomter (hus 4-6) har sikkert afløst hinanden direkte, og hermed synes der at være tale om kontinuitet på bopladsen igennem århundreder. Der har næppe været tale om en landsby,

men derimod en boplads med én eller højst to permanente gårdenheder.

Hus 1 antyder med sine dimensioner og stærkt ressourcekrævende karakter tilstedeværelsen af en ledende familie eller slægtsgruppe i lokalsamfundet. Placeringen af denne monumentalbygning ligger desuden strategisk i forhold til kommunikationslinier, der blev benyttet gennem store dele af oldtiden. Bebyggelsen kan også have været hovedsæde for det bopladsmiljø, som museet har undersøgt mod øst i tilknytning til Mannehøj-udstykningsen.

I storhusenes tid rejses to gravhøje omtrent 100 m mod sydvest. Den før-omtalte stenrøse forsejles af en stor græstørvsopbygget høj, og noget lignende var måske tilfældet for nabohøjen, som vi ikke fik mulighed for at undersøge - den bevares i et grønt areal i ud-

stykning. Højens grave var forlængst forsvundet på grund af plyndring og bortpløjning, men den var et anseligt monument med en diameter på 24 m og har antagelig oprindelig været 6-7 m høj. I det tilbageværende græstørvelag, som maksimalt var 35 cm tykt, blev der fundet store mængder af bopladsaffald, som kan afspejle græstørv hentet fra de nærliggende tidligere bebyggede arealer.

Der blev under bronzealderhøjen afdækket ardspor i undergrunden. En ard er en primitiv form for plov. Den symmetriske ard kunne ikke vende jorden, som den senere asymmetriske muldfjælsplow, der vendte jorden. Men ved at hælde arden fra side til side kunne jorden krattes op, luft tilføres og ukrudt fjernes. Hver pløjning er foregået ved, at man med arden har trukket parallelle furer i en afstand til hinanden på ca. 25 cm.

I yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.) bliver husene markant mindre, og det voldsomme tømmerforbrug ophører. Der er stadigvæk tale om treskibede langhuse, men væggene bygges nu af lettere materialer, for eksempel lerkli-

net fletværk. Pollendiagrammer fra hele Sydsandinavien fortæller om et mere lysåbent landskab, hvor skoven er svundet kraftigt ind. Der er ikke længere ressourcer til tømmerkrævende bulvægshuse, hvorfor denne byggetradition forlades. Fire huse af beskeden størrelse opføres på Kongehøjbopladsen i løbet af yngre bronzealder. Heraf havde tre af tomterne blot de tagbærende stolpehuller bevaret, da sporene efter den lette og lavt nedgravede vægkonstruktion for længst er bortpløjet.

En del nedgravninger på pladsen af forskellig form og størrelse stammer fra denne periode, og i nogle tilfælde var formålet at hente råler i undergrunden. Leret er blandt andet blevet brugt til husenes fletværkssvægge.

Den yngste hustomt på Kongehøj repræsenteres af en bygning på 12 x 4,5 m. Vægsporene består af en spinkel grøft, og ud fra formen skal huset dateres til overgangen mellem bronze- og jernalder (ca. 500 f.Kr.)

Der er ved undersøgelsen lagt vægt på at udtage prøver til naturvidenskabelige analyser. I denne forbindelse blev ind-

Rekonstruktion af oldtidens ard i Hvolris Oldtidspark.

Skålsten fundet på marken syd for Kongehøj. Denne kultsten befinder sig nu i Skibelund Krat.

holdet i mange af stolpehullerne hjemtaget med henblik på at udskille trækul, brændt korn samt andre organiske rester. Disse skal blandt andet bruges til artsbestemmelse og kulstof-14 datering, så tidsplaceringerne kan præciseres. Desuden blev der udtaget små jordprøver til pollenanalyse af bronzealderhøjens bevarede del. Pollenanalysen vil kunne fortælle om bevoksningens karakter i området, hvor græstørvane er blevet hentet.

Afslutning

Undersøgelsen på lokaliteten Kongehøj har givet væsentlige informationer om husbyggeri, ressourceforbrug og bosættelsesstruktur i et tidsrum på henved 2000 år - fra sen bondestenalder til

bronzealderens slutning. Stenalderens konstruktioner på pladsen er små og spinkle, og måske bør de snarere tolkes som hytter frem for deciderede huse. De klejne bygninger kan repræsentere mobile enheder, der har flyttet rundt i et større ressourceområde. Gravanlæggene har udgjort tidens mere permanente samlingspunkter, og her har stenrøsen (eller røserne) givetvis været scene for sociale og religiøse aktiviteter for datidens lokalsamfund.

Rammen om boligen får i ældre bronzealder øget betydning, hvor nogle konstruktioner bliver til regulære monumenter. Der investeres langt mere i boligbyggeriet end nogensinde før! I modsætning til tidligere bliver man nu boende på samme begrænsede plads gen-

nem flere generationer. Både huse og grave markerer bestemte grupper eller slægters ejendomsret til bestemte pladser, og dette er Kongehøj et pragt eksempel på med sine indbyrdes nærliggende storhuse og gravhøje. Der kan iagttages markante forskelle i husenes dimensioner og robusthedsgrad, hvilket leder tankerne hen på en øget social ulighed i datidens samfund.

I yngre bronzealder mister monumentalbyggeriet tilsyneladende sin betydning i takt med ressourcernes øgede knaphed. Boligen får en generel ensartet og beskeden størrelse, og samme

grad af pladskontinuitet synes ikke længere at præge bebyggelsen.

Kongehøj bopladsen repræsenterer en bevaringsgrad og dokumentation, som har stor arkæologisk værdi både nationalt og internationalt. Vejen har endnu en gang manifesteret sig med et betydningsfuldt arkæologisk fund.

*Martin Egelund Poulsen
og Jacob Brønd*

Sociale og religiøse aktiviteter fandt sted ved stenrøser og gravhøje. De store rum i kæmpehusene har muligvis rummet lignende handlinger, hvor lokalbefolkningen samledes til fester, som blev afholdt af eliten. Tegningen viser nogle af de ceremonielle aktiviteter, der kan have udspillet sig i og ved bronzealdermonumenter (Illustration: Arkeologisk museum i Stavanger).

De lokalhistoriske arkiver

Vi har på dette sted tidligere annonceret åbningstiderne for de lokalhistoriske arkiver i Holsted, Brørup og Vejen Kommuner. Da museets geografiske ansvarsområde nu er udvidet med den gamle Rødding Kommune, er der nu ikke længere plads til alle de lokalhistoriske arkiver i museets område. Vi har derfor valgt kun at annoncere åbningstiderne for de arkiver, der direkte hører under museet.

Vejen Lokalhistorisk Arkiv

Østergade 2, 6600 Vejen.

Tlf. 79 96 52 75

Leder: Linda Klitmøller.

Åbningstid:

tirsdag og onsdag 9-14

torsdag 8-12

Den første mandag i hver måned i oktober-april åbent kl. 17-20.

Filial: Sognearkivet i Bække

Bække Skole, Skolegade 3, 6622 Bække.

Tlf. 75 38 97 06

Kontakt person: Søren Frederiksen.

Åbningstid:

Efter aftale

Lokalhistorisk Arkiv Holsted

Vestergade 17, 6670 Holsted.

Tlf. 75 39 20 10

Leder: Klaus Hansen.

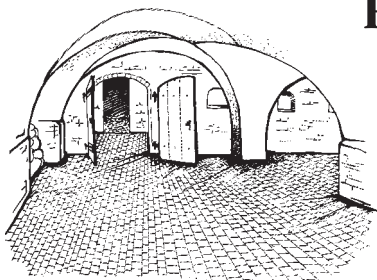
Åbningstid:

onsdag 14-18 eller efter aftale (ring på

75 39 23 28 eller 75 39 26 29).

Email:

holsted-lokalarkiv@mail.dk

Restaurant Herregårdskælderen

Restaurant Herregårdskælderen og Museumscaféen genåbner omkring 1. februar. Kokken Preben Madsen bliver fra 1. januar ny forpagter. Der henvises til hjemmesiden www.herregaardskaelderen.dk, hvor nyt telefonnummer, emailadresse og åbningstider vil blive annonceret. Hjertelig velkommen til Preben Madsen.

Tryk: InprintAS, Kolding, 75503131